

Türkiye’de Kimya Biliminin Öncülerinden Remziye Hisar

TAHA TOROS

Kültür ve Bilim dünyamızda örneğine az rastlanan ve ülkemizde mesleğinin öncüsü olan Prof. Remziye Hisar, bir eski zaman hanımefendiliğinin de temsilcilerindendi.

Doksan yaşında öldüğü zaman TÜBİTAK bu haberi, şu görkemli bildirisiyle, milletimize duyurmuştu:

"Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde çağdaş bilimin ilk harcını koyan değerli bilim insanlarımızdan, İstanbul Teknik Üniversitesi emekli öğretim üyesi, Kimya Profesörü ve TÜBİTAK hizmet ödülü sahibi Profesör Dr. Remziye Hisar'ı kaybettik. Türk Bilim camiasının başı sağolsun."

Kimya mesleğinin Türkiye’de ilk kadın öncüsü olan Remziye Hisar, Paris’teki fakülteyi birincilikle bitirdi. Sorbon’da doktora yapan ilk Türk kadınıydı. Kimya dalında keşfettiği bir konuyu içeren doktorası Fransız ilim adamlarının hayranlığını kazanmış, Paris gazetelerinin övgülü yayınlarına neden olmuştu.

Prof. Remziye Hisar, oğlu dünya çapındaki Fizik Âlimi Merhum Prof. Feza, gelini Süha, kızı Deha olmak

Remziye Hanım'ın 16 yaşındayken babasına gönderdiği dört satırlık şiiri ve fotoğrafı

üzere Amerika’da ün yapmış bir bilim ve kültür ailesinin de reisiydi.

Bu yazımızda, bütün ömrü çetin uğraşlar ve göğüs kabartıcı hizmetlerle dolu olan ve yüzlerce ilim adamı yetiştiren Remziye Hisar’ın –bir belgesel olabilecek nitelikteki– hareketli geçmişine değineceğiz.

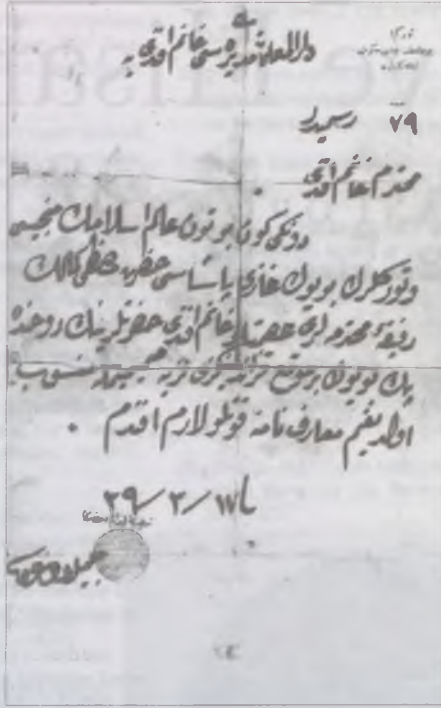
Remziye, 1902 yılında Üsküp’te doğdu. Balkan Savaşı’nda İstanbul’a göçen aile, Anadoluhisarı’nın tepesinde, 150 yıllık bir eski zaman evine yerleşti. Babası Salih Hulusî Bey, yaşamı savaşlarda geçen bir İstihkâm yarbayıydı. dört kızını da, dönemin elverdiği bir kültür içerisinde yetiştirdi.

Kız Öğretmen Okulu’nda okuyan Remziye Salih, 1919 yılında birincilikle mezun oldu.

Birinci Dünya Savaşı’nın ümitsizliği içerisindeki milletimiz, tarihinin en çileli günlerini yaşıyordu. Ancak, gerek milletimizde, gerek komşu Türk ülkelerinde millî duygular doruğundaydı. İhtilalar ve baskılar altındaki Azerbaycan, kendi kültürünü korumak ve kökleştirmek için, İstanbul’dan kadın öğretmenler istiyordu. Öğretmen Okulu’ndan

mezun olan –başını Remziye’nin çektiği– beş idealist kız, Bakü’den gelen daveti kabul ettiler. 17-18 yaşlarındaki kızlar –Hocalardan– Sarıklı Vehbi Bey’in himayesinde, 15 Aralık 1919 günü vapurla İstanbul’dan ayrıldılar.

Bakü, soylu bir Türk şehriydi. Burada birlik ve beraberlik duyguları-

Okulundaki karşılama töreninden çok duygulanan Mustafa Kemal Paşa'nın eşi, takdirlerini, Maarifin yukarıdaki resmî mektubu ile Remziye Hanım'a iletir. (17 Mart 1923)

Remziye Hanım, Kız Öğretmen Okulu Müdüresi iken, Mustafa Kemal Paşa'yla Latife Hanımı bu kıyafetiyle karşıladı. (16 Mart 1923)

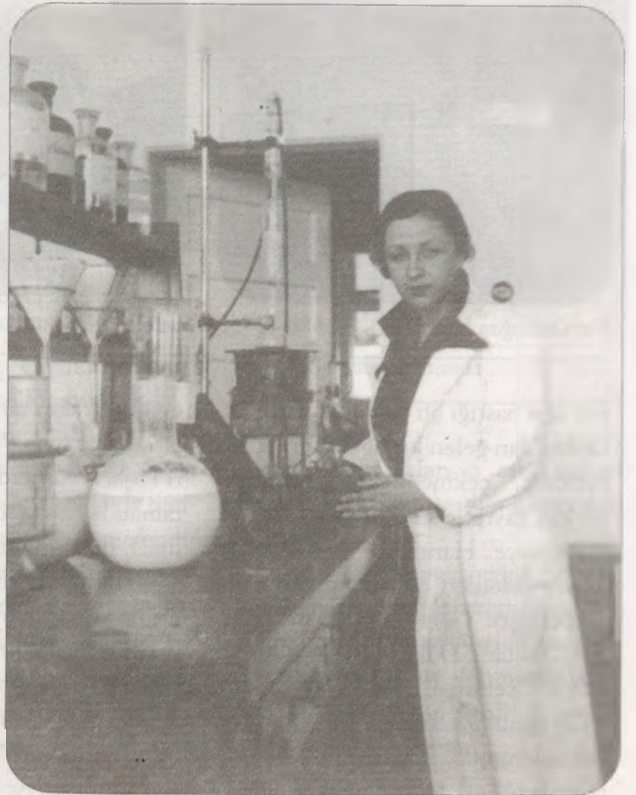
Remziye Hanım 1922-1924 yılları arasında Adana Kız Öğretmen okulu Müdürelığı yaptı. 1923 yılında ilk mezun ettiği öğrencileriyle birlikte.

Prof. Remziye Hisar (solda daire içinde) ilk Türk kıızı olarak Pariste bilimsel kariyerini Kimya Fakültesinde tamamladı (üstte). Remziye Hisar, doktora yaptığı yıllarda (altta).

Remziye Hanım, 1920 yılında Bakû'de öğretmenliği sırasında, Askerî Doktor Reşit Süreyya Bey'le evlendi.

1930'da ilkokulu Pariste okuyan oğlu Feza ile (Solda).
1990'da Dünya çapında bir fizikçi olan oğlu Feza ile (sağda).

Paris'te doğan kızı Deha ile birlikte (1930). Yıllar sonra doktor olan Deha ve Hisar (1990)

nın ağır bastığı bir topluluk vardı. İstanbul'dan gelen kız öğretmenler yabancılık çekmediler, görevlerini sevgiyle, gayretle sürdürdüler.

Remziye Hanım'ın yaşamındaki dönemeçlerden en önemlisi burada gerçekleşti. Görevle Bakû'de bulunan Yüzbaşı Doktor Reşit Süreyya Bey'le Remziye Hanım, 18 Mart 1920 günü Öğretmen Okulu'nun büyük salonunda, modern denilecek bir törenle nişanlandılar. Arkasından da

evlilik.. Yakın tarihimizin ünlü simalarından Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa, o günlerde Bakû'deydi. Aynı zamanda ressam olan Nuri Paşa (Kililgil), bu evliliğin anısı olarak Remziye Hanım'ın bir resmini çizip kendisine armağan etti.

Anadolu'daki millî hareketin yaygınlaşması üzerine Bakû'deki öğretmenler anayurtta görev almak istediler. Çukurova bölgesi Fransızlar'dan geri alınmıştı. Remziye Hanım Adana

Kız Öğretmen Okulu müdüreliğine, kocası Reşit Süreyya Bey de kolordu doktorluğuna atandılar. 20 yaşındayken Remziye Hanım, yaşamının belki en heyecanlı günlerini Adana'da geçirdi. Yaşamına damga vuran, heyecanlı ve tarihî günlere burada tanık oldu.

Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanması üzerine, ilk huzurlu soluğu İzmir'de aldı. Avrupa'da yüksek tahsilini tamamlayarak yurda dönen Latife Hanım'la tanıştı. Aralarındaki ilk sohbet evliliğe dönüştü. Hem bir balayı, hem bir yurd gezisi için Adana'yı seçtiler. Düşmandan ilk kurtulan Adana halkı, kurtarıcısını görülmemiş bir heyecanla karşıladı.

Mustafa Kemal, 15 Mart 1923 günü Adana ufkunda ikinci bir güneş gibi gözüksü. Mustafa Kemal Paşa'yla Latife Hanım'ın 2 gün süren ziyaretleri dopdolu geçti. Bu ziyaretler arasında Kız Öğretmen Okulu da yer almaktaydı. Karı koca burada gördüklerinden, duyduklarından, adeta büyülendiler. Girişte, Müdüre Remziye Hanım'ın yazdığı, hocalardan Mustafa Fuat Bey'in bestelediği "Kız Öğretmen Okulu Marşı" çalındı. Okulun duvarına "Kız Öğretmen Okulu" yazılı büyük bir bayrak asılmıştı. Türk kadınlığı için çok anlamlı şu cümle yazılmıştı: "Bir milletin kadınları, terakkisinin ölçüsüdür."

Mustafa Kemal Paşa'yla Latife Hanım, bundan son derece duygulandılar. Bu iki olaya, ardi ardına üçüncüsü ve dördüncüsü eklendi. Müdüre Remziye Hanım, dönemin giysileri gereği, başörtülü öğrencilerini, boyları değişik iskemle ve sıralara yerleştirerek, uzaktan görünümlemlerini —eski harfler-

le- (Mustafa Kemal) olarak yansıttı. Bu, değişik bir sanat olayıydı. Buna dördüncü eklenen konu, Müdüre'nin gür sesle yaptığı, her cümlesi yüreklerin derinliğine işleyen hitabesiydi.

Mustafa Kemal Paşa'yla eşi, Okul Müdürü Remziye Hanım'ın bu olağanüstü kabiliyetine hayran oldular. Ve duygularını, bir gün sonra gönderdikleri övgülü bir mektupla bildirdiler.

Altı ay sonra Cumhuriyet ilan edildi. Bu dönemin kültürü için, güçlü elemanlar yetiştirilmesi gerekiyordu. Bu amaçla, aradan bir müddet geçtikten sonra ilk olarak Remziye Hanım'la eşi, devletçe Paris'e gönderildiler. Remziye Hanım kimya eğitimi, eşi Doktor Reşit Süreyya Bey de meslek ihtisası yapacaktı. Ülkenin fen adamlarına ihtiyacı olduğu için, Remziye Hanım kimya dalını kendisi seçmişti. Kimya Fakültesini birincilikle bitiren Remziye Hanım yurda dönüşünde Erenköy Kız Lisesi'nde hocalığa devam etti. Daha sonra kimya doktorası yapmak üzere, tekrar Paris'e gönderildi. Kimya dalında çalıştığı laboratuvar da bir keşifte bulundu. Bu keşfi, doktora tezini oluşturdu. Bilim jürisi onun doktorasını olağanüstü buldu. Aynı zamanda bir bilim nişaniyle ödüllendirdi. Fransız gençlerine bile nasip olmayan bu takdir olayı Paris'in ünlü gazetelerine bile günlerce konu oldu. Bir Türk kıızı ilk defa Sorbon'dan doktorluk payesi almıştı. Atatürk döneminin kültür devrimlerinden olan İstanbul Üniversitesi'nin yeniden kuruluşunda Remziye Hanım, Fen Fakültesine doçent olarak atandı.

Bir fen adamı olarak, gerek İstanbul Fen Fakültesindeki hocalığında, gerek Ankara'da Hıfzıssıhha Enstitüsü'nde görevli bulunduğu yıllarda ve son olarak İstanbul Teknik Üniversitesi'ndeki Profesörlüğünde üstün başarısıyla mesleğinin doruğuna çıktı.

Milletlerarası tebliğleri arasında yer alan, Siirt dağlarında yetişen bir bitki türünün etkilerini içeren buluşu, Fran-

Türkiye'de kimya eğitiminin öncüleri, Ünlü profesörler: (sağdan) Saffet Rıza (Aynı zamanda ilk kadın rektör) Remziye Hisar, Kimya Fakültesi dekanı Ali Rıza Berkem ile eşi 1967 yılındaki bir Kimya kongresinde.

sa'da yayınlanarak kimya dünyasına tanıtıldı. Dördü çeviri, beş ders kitabı olan eserleri yanında, kimya dalındaki buluşlarını içeren 16 tebliği, Fransa'da yayınlandı. Milletlerarası kongrelere de katılan Remziye Hisar, 1955 yılında Fransa'nın (Officiel d'Academie) nişanını aldı. 90 yaşına yaklaşırken (TÜBİ-TAK Hizmet Ödülü) verildi.

90 yaşında vefat eden Prof. Remziye Hisar, 15 Haziran 1992 günü -çoğu emekli olmuş- profesör, ilim adamı öğrencilerinin ve kültür adamlarımızın katıldığı hüzünlü bir törenle, Anadolu'daki aile mezarlığına gömüldü.

Remziye Hisar, çocukluğunda yerleştikleri, Anadoluhisarı'nda gözbebeği gibi sevilen ve korunan bir kişi olarak, insanlık örneği olarak yaşadı. Aldığı soyadını hakkıyla temsil eden bir eski zaman hanımefendisi, bir Boğaziçi temsilcisiydi.

Remziye Hisar'ın başka bir özelliği de şairliyi idi. 1920'den beri şiirler yazıyordu. Son yazdıklarından bazılarını *Bir Kadın sesi* adlı kitabında topladı.

Son zamanlarında şiirlerle karışık anılar yazıyordu. Anadoluhisarı'nda

Remziye Hisar, son yıllarında

emsali nadir kalan o eski zaman evinde, yaşlılığın verdiği çileyi dile getirirdi:

Bakışlarımda kalmadı mânâ

Bakmam, aynalar haramdır bana..

gibi yaşlılık manzumeleri yazardı.

Ama ona göre yaşam sonunu anlatan şu iki satır en anlamlısıydı:

Defterim artık tamam,

Bestelendi son makam!

